

zápisník 1961

časopis pro politiku a kulturu • listopad-Prosinec

CHCEME SLYŠET PRAVDU?

František Švehla

JAKÉ JSOU NAŠE PRAKTICKÉ ZKUŠENOSTI S UDRŽENÍM
ČESKÉ ŘEČI A KULTURY V CIZINĚ?

VÍTÁ NAŠE VEŘEJNOST ČESKOU KULTURNÍ ČINNOST?

OBSAH

Rainer Maria Rilke

Sonet

Zdeněk Suda

Hledá se druhá garnitura

Karel Erban

Ztracená generace

František Listopad

Je televize svébytné umění?

J. S. — J. K.

Básně z podzemí

Rudolf Urban

Recenze jedné recenze

F. L.

Vážné hříčky Amose Kenana

J. D.

Všichni se těšíme na jaro . . .

Destalinizace československé kultury

Marcel Proust—Jan Čep

Imaginární interview

Poznámky:

O jedné vyhlášce — Rozličná kukátka —
Co je s třetím sjezdem?

Rozhodl jsem se po delším uvažování, že napíši tento článek. Snažím se již po řadu let pravidelně vydávat v exilu české publikace: politický časopis, kulturní sborník nebo knihy našich předních exilových autorů. Že to není v exilových poměrech činnost snadná, nýbrž vyžaduje osobních obětí na všech stranách — to, myslím, není třeba rozvádět. Odměnou je nám velký počet těch, kteří ukázali pro věc pochopení a v poslední době odvažujeme se říci, že naše činnost je i úspěšná. Posíláme knihy domů a pozorujeme, že režim na ně reaguje. Budeme v tom pokračovat, poněvadž nesmíme ztratit duchovní styk s domovem.

Dosavadní mé vydavatelské zkušenosti jsou kladné i záporné. Za nejcenější pomoc pokládám podporu těch, kteří sami mnoho nemají. Starý krajan posle v obálce jeden dolar a dopis. V dopise stojí, že si naši práce váží, že ale nebude při své nejlepší vůli schopen odebrat všechny naše publikace proto, poněvadž žije z velmi skrovné pense. Takových slov je někdy zapotřebí více, než podpory finanční. Vážíme si dále všech těch, kdo rozptýlení v cizině a po cizinách, nepřestali věřit v poslání české knihy a hlásí se. Jsou mezi nimi krajanské a exilové spolky, zejména Československá národní rada americká a Československé sdružení v Kanadě. Nabídl nám svoji praktickou pomoc, která bude jistě mít i dobré výsledky.

Na druhé straně ovšem jsou také zkušenosti nepříjemné, které nejenom že snahám našim nepřispívají, naopak jim škodí. Na příklad: Někdo vrátí nabídnutou knížku, ale pracně vymaže svou adresu. Co s tím máme dělat? Snad ho budeme a na půl neprávem — upomínat, čímž nám vzniká zcela zbytečně škoda i po stránce finanční. Kdyby bylo takových mnoho —

SONET

Rainer Maria Rilke

*Stejně se rychle mění svět
jak mračen tvar a
uzralé propadá se hned
do prastara.*

*Světa běh a změn nelituj,
za nimi svoboda je;
vytrvá ještě předzpěv tvůj,
Bůh lyry hraje.*

*Útrapy nemají kořeny,
lásku zde neučinili,
ni to, co k smrti pílí
se neodhall.
Jedině zpěvy nad zemí
světí a slavi.*

Přeložil F. L.

ZÁPISNÍK 1961

*časopis pro politiku a kulturu. Vy-
dává František Svehla. Řídí Ja-
roslav Dresler s redakční radou.*

Tiskne
UNIVERSUM PRESS CO.,
149 Wooster Street,
New York 12, N. Y.

*Roční předplatné: 3 dolary, s le-
teckým doručením 7 dolarů. Před-
platné adresujte na vydavatele.*

*Rukopisy se neuracejí. Redakce si
vyhrazuje právo zkracovat text.
Podepsané články nevyjadřují nut-
ně stanovisko redakce. Přetisk do-
volen, je-li uddán pramen.*

nemáme také možnost potom upomínat i ty, kteří nezaplatili možná pouze z liknavosti a vůbec ztrácíme přehled, kdo si knihu chce nechat a kdo ne. Někteří jiní jsou zatvrdlí: knihu prostě nevrátí i když s tím nemají žádné výlohy, neboť hradíme zpáteční poštovné — na dotazy nereagují a asi si myslí, že jsme daleko a že jim nemůžeme prostě nic udělat. Snad by se chovali jinak, kdyby se zamyslili a uvědomili si, kolik práce vydání každé jednotlivé knihy stojí, kolik obětí a od kolika lidí je při této činnosti nutno v exilu přinášet, a také, kdyby si uvědomili — kolika nadějemi je posílaná kniha doprovázena.

Pak jsou ještě horší zkušenosti než technické obtíže — pak je zklamání. Na příklad, když nám bývalý vedoucí politik vrátí knihu se zdvořilým připsením, že nemá více místa ve své knihovně. Snad je to zdvořilé vůči nám, ale není to zdvořilé k české knize v exilu. Známe exilové knihovny: vždycky se v nich při dobré vůli nějaké místo najde. Bývalá politická prominence vůbec až na čestné výjimky české vydavatelské snahy ignoruje. Nebo, ponevadž zvyk je železný kabát, snad si myslí, že je naší povinností, abychom jim — snad z titulu jejich bývalých funkcí doma — publikace zasílali zdarma.

Vydávající české knihy v exilu, neostýcháme se vás požádati o pomoc.

1) O podporu morální, 2) o pomoc praktickou, 3) o účast finanční. Podporou morální myslím, když nám čtenář napíše, když si o naší činnosti myslí něco dobrého. Povzbudí nás. Praktickou pomocí rozumím, že naši čtenáři nám ze svých zkušeností a na základě znalosti svého okolí poradí, co máme zlepšit, jak se máme na lidi obracet. Opravdu — vezměte někdy pero do ruky a napište nám. A pomoc finanční, ovšem. Ta je v tom, že si koupíte některou z našich publikací.

Myšlím, že těchto několik praktických slov o výsledcích naší vydavatelské činnosti zaslouhuje, abychom se nad nimi zamyslili, diskutovali je a také o nich i psali.

Pisemnictví každého národa je sloučenina: je to dobrý spisovatel a dobří čtenáři dohromady.

VŠE DOBRÉ A MNOHO ÚSPĚCHŮ V ROCE 1962

PŘEJÍ SVÝM ČTENÁŘŮM A PŘÍZNIVCŮM

VYDAVATEL A REDAKTOR

Hledá se druhá garnitura

Zdeněk Suda

Kdo správně analyzoval příčiny poměrného klidu v Československu za pohnutého podzimu před pěti lety, neměl asi mnoho potíží s předpovědí, jak budou českoslovenští komunisté reagovat na druhou vlnu destalinizace. Již první zprávy o listopadovém zasedání Ústředního výboru KSČ potvrdily, že stanovisko nynějšího vedení se nezměnilo. Odmítá v zásadě jakékoli reformy režimu, avšak neodvažuje se otevřeně odporovat moskevskému centru. Z tohoto protikladného postoje vyplývá — opět jako roku 1956 — vyčkávací taktika a hra o čas.

Snad bychom se měli zeptat, co je podstatou a pravou pohnutkou jevu, který se nazývá nepřiléhavým a pojem zužujícím jménem "destalinizace". — Pokud nepokládáme Nikitu Chruščova za šílence nebo za agenta moci, nepřátelské Sovětskému svazu, nebudeme jistě zaměřovat následky destalinizačních kampaní, které jsou příznivé nekomunistickým silám, — oslabení kázně uvnitř sovětského bloku, otevřenější kritiku komunistického systému a pronikání nekomunistických myšlenek do některých satelitních zemí — za cíl nebo cíle, jež sledovala Komunistická strana Sovětského svazu. Všeobecně se má zato, že odstraňování následků tzv. kultu osobnosti je velmi populární zejména u střední a mladší generace sovětského obyvatelstva a že si skupina okolo Nikity Chruščova chce tak získat podporu ve frakčním boji proti ostatním skupinám. Snaha o přizeň obyvatelstva hrála jistě v kampani proti stalinismu velkou úlohu, avšak k vysvětlení nynější politiky Kremle nestačí. Snad je nej-

blíže pravdě názor, který sdílí veliký počet znalců sovětských poměrů, že totiž Chruščov považuje policejní teror za neslučitelný s požadavky moderního, racionálního a výkonného průmyslového státu. Zastánci této teorie se domnívají, že Chruščov našel i odpověď na otázku, čím lze strach jako tmelící prvek sovětské společnosti nahradit: má to být indoktrinace nebo — vyjádřeno poněkud poetičtějším obratem **komunistické propagandy** — "výchova nového socialistického člověka." Chruščov došel podle tohoto výkladu k přesvědčení, že indoktrinace v Sovětském svazu již pokročila natolik, že SSSR je zralý k provedení pokusu s odstraněním teroru.

Brzy se ukáže, zda tato teorie odpovídá úplně skutečnosti. Pro naši úvahu však postačí, abychom vyšli pouze z její premisy, z předpokladu, že Chruščov považuje teror a složité ústrojí moderní průmyslové společnosti za neslučitelné. Zde je totiž jádro sporu mezi Chruščovem a tak zvanými dogmatiky nebo stalinisty. Přímě vzato je neshoda pouze taktické povahy — obě strany chtějí konsolidovat a dále rozvíjet komunismus jako společenskou soustavu. Domysleli-li však tezi do důsledků uvidíme, že se rozdíly mezi iniciátory destalinizace a jejími odpůrci v podstatě neliší od rozporu, který dělí komunisty a demokratické socialisty. Dokonce i sám spor mezi komunismem a svobodným světem by ztratil nemálo na své ostrosti, kdyby se komunisté úplně a navždy zřekli teroru. Dostal by se na daleko humánnější rovinu diskuze, ne-li přímo parlamentního zápasu.

Rozumí se, že nejsme ještě ani zdaleka v této situaci. Chruščov dal již roku 1956 najevo, že tak zvaná "socialistická zákonitost" platí jen pro komunisty, zatím co proti nekomunistům se má i nadále bezohledně užívat zstrašovacích prostředků. Již sociální demokraté patří ke kategorii občanů, které Chruščov vyhradil místo "deset stop pod zemí." Chruščovova výhrada však neuspokojuje zastánce dosavadního způsobu vlády. Správně rozpoznali, jak nebezpečná je teorie o socialistické zákonitosti, to je o pevném právním řádu, i když má poskytovat ochranu pouze členům strany. Oč Chruščov usiluje — tak zní námitka Chruščovových odpůrců — není nic jiného než buď totalitní stát bez teroru, tedy protiklad v příkladu, nebo teror jen pro někoho, což je protiklad ještě křiklavější. Stalinisté — směje-li je vůbec tak nazývat — dobře vědí, že jakýkoli, byť sebe drakoničtější, právní řád, je-li dodržován, zvoni hranu teroru, jehož první a základní podmínkou je právní nejistota, a tím také připravuje konec totalitnímu státu. Za daleko nejnaivnější však pokládají Chruščovovy představy o svobodě pro jedny a o nesvobodě pro jiné. Totalitní stát, ve kterém se určité skupiny občanů, lhotejno jak vybrané a omezené, dovolí, aby žila v bezpečí a bez strachu, je v očích stalinistů stejně tak málo užitečný jako hráz s trhlinou.

Máme se skrývat s názorem, že uvažování tak zvaných dogmatiků je daleko věcnější a logičtější než Chruščovovo přesvědčení o zbytečnosti a škodlivosti teroru? Nebezpečí destalinizačních experimentů však bije ještě více do očí v satelitních zemích, kde se komunistická menšina drží pouze zstrašovacími prostředky proti vysloveně nepřátelské menšině, čekající na vhodnou příležitost. Proto uplatnil na příklad János Kádár moskevská usnesení s tolika výhradami. V Československu není na vážnou destalinizaci ani pomyslení.

Často se uvádí jako důvod nehyb-

nosti československého režimu — pokud si odmýslíme emocionální výlevy a moralisování na námět české národní povahy — že jak roku 1956, tak i nyní chybí jeden ze základních předpokladů oblevy, totiž existence náhradní sestavy ve vedení strany. V KSČ nejsou vedoucí postavy, nezátížené stalinskou minulostí, a tím méně osobnosti, které by mohly čerpat prestiž z faktu, že samy byly obětí Stalinova teroru. Toto zjištění, jistě pravdivé, však nevystihuje celou skutečnost. Nynější, tedy tu "nenahraditelnou" garnituru vůdců nestmeluje jen vědomí viny a spoluviny na teroru a zvrstvěch Stalinovy doby. Svým způsobem byli všichni vedoucí komunisté všech zemí za Železnou oponou spoluúčastní na stalinismu — především již sám Chruščov. Možná, že bychom nenašli československý protějšek ke Gomulkovi, avšak jistě bychom našli československé vydání Cyrankiewicze. Vládnoucí pražská sestava má však ještě jednoho, širšího společného jmenovatele: vědomí o smrtelném nebezpečí, které v čs. podmínkách představuje nová Chruščovova linie. Druhá garnitura, která se nyní hledá, není tedy garnitura "s čistými rukama", nýbrž vedení, které by mělo *přímý zájem* na reformách a změnách a které by bylo přesvědčeno, že destalinizace povede k *upevnění a novému rozmachu komunismu* v Československu. Který člen KSČ, pokud vůbec jen trochu zná podmínky v zemi, může něčemu takovému uvěřit?

Čs. komunisté, vzhledem ke svým zkušenostem z jediného opravdu moderního komunistického státu s průmyslovou tradicí, budou naopak, pokud jim to ostatní podmínky dovolí, vždy tvořit jádro nejrozhodnějšího a nejuvědomělejšího odporu proti Chruščovovým experimentům. Sdílejí názory všech ostatních dogmatiků v SSSR i jinde, avšak navíc vědí ještě jedno: Vědí, že ne teror, ale *sám komunismus* je neshleditelný s povahou diferenciované moderní společnosti a že se této společnosti dá

vnutit pouze zastrášovacím metodami a jenom nekompromisním terorem udržet. Nahlodávání podstaty teroru a totalitního státu je pro ně narušováním podstaty komunismu. Ani tomuto uvažování nemůžeme upřít realismus a logiku.

Podíváme-li se na otázku "druhé garnitury" s této stránky, pochopíme, jak obtížný je to problém. Nutno tedy počítat s tím, že k výměně stráží na vedoucích místech KSČ asi tak brzy nedorazí — a pokud dojde, nebude výměna znamenat obrát v kurzu. Potíže "nenahraditelné" sestavy nebudou tím však srovnány se světa, naopak teprve začnou. Zatím jsme viděli, že Novotný a jeho spolupracovníci zvolili opět taktiku, která se osvědčila roku 1956, totiž průtahy a odklady. Projevilo se to velmi zřetelně při určování data XII. sjezdu strany, o němž bylo rozhodnuto neobvykle brzy a které bylo stanovené na dobu pozdější, než pravidlem bývá. Ústřední výbor tak předešel případnému volání po mimořádném sjezdu a současně si vsadil na možnost případného zvratu v příštích deseti měsících. Nejsme asi daleko od pravdy, jestliže se domníváme, že si nynější vedení KSČ vroucně přeje nového vydání maďarských událostí z října 1956, které by učinilo konec — tentokrát definitivní — všem nebezpečným hrám s destalinizačním ohněm.

Co však, jestliže se druhá vlna destalinizace bude vyvíjet jinak než první, jestliže přetrvá XII. sjezd KSČ? Vládnoucí klika v Československu bude mít i potom několik cenných trumfů v ruce. Poukaz na poměrný pořádek, který u nás až dosud vládl, může pohnout Chruščova, aby v zájmu jeho zachování povolil výjimku. Ještě pádněji bude znít odvolání na cenné služby Československa při komunistickém pronikání do asijských, afrických a jihoamerických zemí a varování, že hospodářská pomoc bude ohrožena, jestliže bude Moskva hnát Prahu do nejistých vnitropolitických

spekulací. Avšak i tyto argumenty mají meze, pokud jde o jejich účinnost. Zostří-li se sovětsko-čínské napětí, není vyloučeno, že moskevské ústředí bude považovat obnovu disciplíny v komunistickém táboře za důležitější, než plynulé pokračování v hospodářské expanzi do neutrálního světa.

V kritické situaci může KSČ provést obrát, který se na první pohled zdá závažný, ke kterému však již dnes nechybí náběhy. Není žádným objevem, že všechny pojmy, spojené s tak zvanou destalinizací, mají několikerý význam — podle toho, kdo je vykládá. Hned po XXII. sjezdu KSSS učinil Novotný pokus ospravedlnit ve jménu destalinizace stalinskou justici. Dnes ještě odsuzují vedoucí funkcionáři tak zvaný komunistický polycentrismus, to je představu, že světový komunismus může mít několik ústředí, hlavně pokud jde o výklad dogmat a řízení celkové komunistické strategie. KSČ si chce tímto krokem vykoupit přízeň u Chruščova, kterému jinak nemůže vyhovět. Kádár však na příklad vyznává pravý opak, pokud jde o polycentrickou teorii. Nepřekvapilo by nás tedy, kdyby se ve chvíli nejvyšší tísně stal polycentrismus — ještě v roce 1956 jeden z hlavních článků víry t. zv. revisionistů — záchranným pásem pro čs. stalince, záminkou k uchování stalinického ostrova uprostřed měnicího se satelitního bloku. Zda by se takový pokus našim komunistům podařil, záleželo by na celkovém průběhu sporu mezi nynějším vedením KSSS a odpůrci destalinizace. Protože však rychlé a uspokojivé řešení tohoto konfliktu a obnova jednoty mezi oběma komunistickými velmocemi nejsou pravděpodobné, nelze si představit, že by Chruščov nečinně přihlížel k vytváření nových center a ideologických enkláv.

Při všech sebezáchovných manévrech Novotného klíky však zůstane, jak se zdá, jedna zásada nedotčena: poslední slovo Moskvy bude v Praze respektováno, děj se co děj. Albánská

cesta je tedy nynějšímu vedení KSČ uzavřena. Snaha chránit se před nebezpečnými vlivy, přicházejícími ze Sovětského svazu, a současně vědomí naprosté a bezpodmínečné závislosti na Kremli, jsou pramenem

protikladu, který nyní bude na dlouhou dobu určovat situaci čs. komunistů. Tento protiklad — daleko více než zbožná přání a dohady o druhé garnituře — je oprávněnou nadějí demokratických sil u nás.

Ztracená generace

Kapitola ze vzpomínek

Karel Erban

Podzimní slunce nad Manhattanem jako by zlatilo mrakodrapy. U nás jsme mluvili o babím létě, zde se tomu říká léto indiánské, a podle svých zatím nedlouhých zkušeností mám dojem, že je to nejlepší část roku. Je to zasloužený oddech po dusném a vlhkém létě, které svou tíhou podvazuje každou inspiraci. Pod modrou oblohou indiánského léta mají myšlenky proudit spád a vzpomínky ostřejší obrysy. Je to doba, kdy politický život kypí a kdy se ve skleněné a ocelové budově nad East River zase nekonečně debatuje. Je to podivná představa — v této budově vystupuje také delegace z Československa, a nic mi není tak vzdálené a tak cizí jako tyto lidé, kteří mluví stejnou řečí jako já. Jejich slova mají jiný smysl.

Když se zase jednou blížilo výročí vzniku našeho samostatného státu, dospěl jsem ke kapitole, v níž bych chtěl vyprávět o tom, jak jsme žili a co jsme podnikali v oněch pohnutých dnech roku 1918. — Především nám bylo tehdy jasné, že se rozklad říše musí projevit co nejdříve na venek. Naše politická skupina byla pro kritickou chvíli připravena. Ovšem nejenom my. Národní výbor byl v permanentě a celé veřejné mínění bylo již prochnuto představou čehosi velkého a přímo nezodivného, co se blíží rychlými kroky. V ten den, 28. října 1918, jsem náhodou dopoledne zašel do města, na Václavské náměstí, a když jsem se již chtěl vrátit do své úřadovny na Malé Straně, zahlédl jsem před redakcí Národní politiky hluček lidí. Právě tam vyučovali text posledních zpráv, a tentokrát to byly zprávy, na jaké jsme čekali od počátku války. Bylo to znění telegramu rakouského mi-

nistra zahraničních věcí prezidentu Wilsonovi, v němž se prohlašovalo, že Rakousko-Uhersko přijímá bez výhrady jeho známých čtrnáct bodů.

Stál jsem v hloučku ostatních diváků a měl jsem pocit, jakoby mým tělem probíhal střídavě elektrický proud. Vždyť to je konec války a začátek našeho nového života. Teď musíme jednat a musíme jednat rychle. Běžel jsem skoro bez dechu do nedaleké budovy Národních listů, kde byl sekretariát naší strany, mladé generace. Státoprávní demokracie. V redakci a v sekretariátu to již buzuilo jako ve větším úle. Rychlé komentáře a konference. Náš výbor mládeže se začal scházet. Rozdělili jsme si spěšně úlohy. Informovat místní organizace, připravit pohotovost našich mladých stoupenců a dát se k dispozici Národnímu výboru. V jeho ústředí v Obecním domě u Pražné brány nám vydali průkazy, které nás pověřovaly, abychom jako orgány Národního výboru pomáhali spolu s jinými občanskými složkami udržovat klid a pořádek. Klid a pořádek bylo heslo této revoluce, jejímž prvním činem byl zákon, který prohlašoval, že všechny dosavadní zákony a nařízení zůstávají v platnosti. Zkušený politik Švešla dal zatím zmobilizovat všechny pražské hudební sbory. Dostaly za úkol pochodovat ulicemi a dát těmto kritickým chvilám ráz národního svátku. Zástupy na ulicích se zalýkaly radostí. Lidé se objímali, a tento den se nestal dnem pomsty a nenávisti, ale stal se dnem radosti a naděje.

Nevím, kdy jsem večer přišel domů. Přišel jsem vůbec? A kdo vlastně ten večer chtěl jít spát? Chodil jsem jako mnozí z nás v noci po ulicích svého obvodu,

abych pomáhal bdít nad pořádkem. Nebylo toho třeba. Nebylo sporů. Potřásli jsme si ruce s nahodilými chodci a ujistovali se navzájem vírou v nastávající lepší život.

Byl to jeden z těch vzácných dnů, v nichž bývá více pohody než v nejkrásnějším snu. A tato pohoda se rozprostřela nad celým městem. Byly však přece malé výjimky. Na vojenském velitelství se radili, co dělat, aby spoutali tento rozmach národní vůle už v zárodku. Telefon mezi Prahou a Vídní byl téměř nepřetržitě v činnosti. Vídeň však nemínila rozhodnou řeči. Její příkazy byly spíše vyhybavé. Dávala se přednost diplomacii v naději, že revoluční vlna opadne pod dojmem uvládných slov a nových slibů. Otcem této myšlenky bylo však jen přání, vývoj věci se dal na cestu, ze které již nebylo návratu ke starému řádu. Ve Vídni tedy usilovali, aby se zabránilo aspoň chaosu, aby se vojenské oddíly na frontách odpoutávaly od nepřítelů v pořádku a aby se zachránil válečný materiál. Rozklad na frontách byl však příliš rychlý. Rakouský orel světlé resignovaně křídla.

Nebylo třeba boje, převrat se udál bez krveprolití. Tento vývoj věci zmařil plány některých fantastů na pražském vojenském velitelství. Zmařil však i plány jiných spekulantů, kteří dychtili po bolševické revoluci podle Leninova receptu. Nebylo jich tehdy ještě mnoho a sám jsem osobně znal jen jednoho z nich. Byl to mladý právník Václav Kopecký, který podobně jako já pracoval za války na zemském úřadě. Bydleli jsme oba na Letné a tak jsme se časem potkávali na cestě domů po vltavském nábreží. Václav Kopecký byl již tehdy velmi výmluvný a svými názory se nijak netajil. Mluvil se spodním tónem opovržení o našich národních aspiracích, jeho vzorem byl rakouský orientovaný Dr. Šmeral. Vyprávěl se zanečinním o neodratném příchodu světové revoluce a vykládal mi, jak důležitým nástrojem revoluce je teror. Teror je nezbytnou zbraní třídního boje a jenom revoluce, nesená třídním bojem, změní toutéž světa. Naše národní revoluce takový vývoj podle jeho názoru může jenom pozdržet.

Tehdáž zůstalo jen při jeho přáních. Svobodný národ si zvolil svou vlastní cestu. Revoluce, po jaké toužil již tenkrát Václav Kopecký a jeho přátelé, přišla mnohem později a nebyla projevem spontánního pozdvižení lidu, nýbrž chladně a přesně vypočítaným policejním pučem, v jehož pozadí byl stín rudé armády. Václava Kopeckého jsem neviděl celé čtvrtstoletí. Až jednou jsme se sešli po druhé světové válce v Praze. On ministr informací a já vyslanec. Bylo to, jako bychom se viděli včera. "Můžete mi dosvědčit, že jsem byl prvním německým komunistou?", táhl se ministr. "Jistě, že mohu," odpověděl jsem bez váhání. A ministr byl tak spokojen sám se sebou, že si neuvědomil ironického tónu v mém hlase.

Ve dnech po 28. říjnu Praha žila v opojení svobodou. Ulicemi procházely co chvíli všemožné průvody a každý den byl novým podnikem k oslavám. Zodpovědní lidé však pracovali horečně. Bylo až příliš mnoho závažných problémů, které bylo třeba řešit, a to bez odkladů. Bylo třeba zaručit účtivu obyvatelstva a organizovat novou brannou a bezpečnostní službu. Pražské obyvatelstvo pozdravovalo bouřlivě první vojenské oddíly nové armády, které se v prvních dnech tofily z vojáků, jež byli právě doma na dovolené. Velkou pozornost budil v těch dnech oddíl námořníků, který několikrát prošel pražskými ulicemi. Vedl jej námořní důstojník v elegantní uniformě. Kdež mi mohlo tehdy napadnout, že se s ním setkám po letech v Batavii na Jávě. V době, kdy jsem tam byl vicekonzulem, tam působil jako představitel jedné americké exportní firmy. Po letech odešel do Siamu, kde se mi jeho stopa ztratila.

V době, kdy národ spontánně provedl doma převrat, měli jsme za hranicemi vládu, která byla uznána velkými dohodovými státy. Byli jsme tedy s hlediska práva ve válečném stavu s centrálními mocnostmi. Naše zahraniční vláda byla ve válce s monarchií, náš národní výbor byl však v nepřetržitém styku s vládní vládou. Byl to paradox, byl to však přitkaz nutnosti. A naše vztahy k nové vládě ve Vídni jistě nebyly nepřátelské. Vždyť jejím předsedou byl profesor Dr. Lammasch, dobrý známý presidenta Masary-

ka, a ministrem financí v jeho kabinetě byl Dr. Redlich, rodem Moravan, který mluvil plynule česky.

Byli jsme rovněž ve válce s Německem, a první zástupce cizího státu, který přišel pozdravit Národní výbor, byl právě jeho představitel. Odpoledne 29. října se dostavil do kanceláře Národního výboru německý generální konsul v Praze Gebtsattel. Byl přijat představiteli Národního výboru, jimž blahopřál k vyhlášení naší státní samostatnosti. Neopomenul zdůraznit důstojný průběh našeho státního převratu a vdučně konstatoval, že osobní bezpečnost příslušníků Německé říše byla zabezpečena. Při této příležitosti učinil podle svědectví Dr. Soukupa významný projev politický. Ujistil, že Německo nežádá pro sebe ani píď půdy z našeho národnostně smíšeného území. Tento přátelský projev zástupce Německé říše byl — jak zase uvádí svědek Dr. Soukup — přijat předsednictvem Národního výboru s radostí a se zadostiučiněním na vědomí. Byla to dobrá předzvěst'. Naše styky s německým sousedem se časem dostaly do koleji dobrého sousedského poměru. Až do pádu německé demokracie nebylo mezi námi a Německem konfliktů. Oba státy měly intenzivní hospodářský styk a nad to ještě živé vztahy kulturní. Stnu německé okupace mnoho kladných věcí zastřel. Jsou však stále ještě četné doklady toho, jak kladný vliv měly naše vztahy k výmarskému Německu na celý náš kulturní život. Není jisté ještě zapomenuto, co znamenalo Německo pro naši literaturu, hudbu, divadlo a film v pozeňnané době naší první republiky. A přece ještě v tu dobu, kdy zástupce Německa blahopřál Národnímu výboru k úspěšnému státnímu převratu, válka pokračovala na všech frontách. Naše zahraniční armáda stále ještě bojovala proti armádám rakouským a německým. V Rusku se naše legie úspěšně střetly s oddíly ústředních mocností u Zborova a v Bachmače. Stály na exponovaných místech ve Francii a významnely se i na italské frontě. V Itálii se bojovalo za nejtežších podmínek a naši legionáři měli při tom daleko větší riziko než Italové. Když padli do zajetí, čekala je katova oprátka.

Byli jsme tedy skutečně ve válce s ústředními mocnostmi, a přece ani válka, ani

náš státní převrat doma nepřerušili to, co se vytvářelo během staletí. Ani tyto katastrofy nepřerušily naše soužití s rakouským a německým sousedem. Po pádu monarchie a zhroucení jejího feudálního režimu, který tak lehkomyslně přispěl k rozpoutání první světové války, aby pak v ní vzal za své, bylo příkazem státnické moudrosti spíše stavět nové mosty než jenom bořit staré. A dnes se nám právem zdá, že se mělo stavět více mostů, a z pevnějšího materiálu.

Obliženým heslem v prvních dobách bylo — odrakouštit se. Odrakouštili jsme se tím, že jsme se zařídili ve vlastním státě. Odrakouštili jsme se, že jsme okamžitě zřídili svou vlastní měnu a odstranili rodové výsady. Odrakouštili jsme se v armádě a ve státní administrativě, aťšak na štěstí jsme si dovedli uchovat to, co bylo v minulosti dobré. Naše politická generace byla ovlivněna přece jen politickou tradicí rakouskou a stejně tak náš úřednický aparát. A tato tradice znamenala počestnost ve správě a správní aparát, ve kterém nebyla korupce. Bylo nepochybně štěstím pro náš obnovený stát, že jsme měli z rakouské minulosti kádry úředníků a důstojníků i pro nejvyšší místa. A smad nejceněnější bylo, že jsme dtk tradici politického života ve velkém státě nepropadli úzkoprsnému provincialismu a že jsme mohli vstoupit bez velkého klopýtání na jevišti světové politiky. Byl to proces na první pohled paradoxní. Eofilili jsme Rakousko, abychom se pak snažili o politiku, která byla inspirována myšlenkou užší spolupráce národů ve střední Evropě. Byla chyba, že se tato politika neuplatňovala s větší energií, bylo však neštěstí, že národy ve střední Evropě mezitím ještě nedozrály, aby dovedly na moderních základech postavit lepší dílo než jaké budovala stará rakouská státní myšlenka, v níž převládaly zájmy dynastické.

DEMOKRACIE, nová demokratická republika vyžaduje nových lidí, nového člověka, nového Adama. Člověk je bytostí zvykovou: máme-li mít demokracii opravdovou, modemi, důslednou, musíme odvyknout starším zvykům politickým, to jest všem druhům a formám násilnosti.

T. G. Masaryk, "Světová revoluce"

Je televize svěbytné umění?

Malé televizní epistoly IV

Každý dobrý úvodníkář ví, že je radno začít svůj sloupek vtípem či alespoň efektní metaforou, aby tímto nekalým způsobem přilákal všeobecně netečného a netrpělivého čtenáře k další nezáživné čtenbě.

Naše epistoly nejsou rovněž žádnou čtenářskou lahůdkou, ale není nám do vtípkování. Snad proto, že toho máme hodně na jazyku, ale máme k dispozici omezený prostor, snad také proto, že to "hodně na jazyku" převádíme jen s jistými obtížemi do slov, do pojmů, do vět a definic: o televizi, o její estetické stránce, neexistuje totiž skoro žádná literatura žádná pomůcka, o kterou by se bylo možno opřít nebo se kterou by se dokonce mohl vést dialog. Také televizní časopisy, až na neopatrné výjimky, jsou chatrné úrovně. A novinové kritiky — pokud se vůbec pěstují — jsou povrchní a často laicky nezasvěcené: odpovídají dojmům běžných, nanejvýš kultivovanějších diváků. Celé číslo pražské Kultury bylo nedávno zasvěceno televizi: zajímalo nás, ale po zásadnější umělecké stránce nemohlo nikoho uspokojit. Krom několika roztroušených letmých poznámek-esteticky ticho po pěšině. A tak bychom mohli vypočítávat mizerii dále, alespoň tu evropskou; o té americké nejsme informováni z první ruky. Ano, zatímco o filmu existuje dnes bohatá estetická literatura, televize je po této stránce Popelkou. A přece tato Popelka je populární, pravděpodobně už populárnější než film. Jenže do biografu již četní diváci nechodí na film, ale na Bergmana, Viscontiho, Buñuela či Bardema, "na televizi" se chodí jako na předměstskou pouť.

Televize je prostě ještě v prvním stádiu svého vývoje a její tvůrčí vědní nou ještě nejsou, abychom tak řekli, autoři, autoři v tom nejhlubším smyslu slova, to jest ti, kteří mají svůj

rukopis, kteří nalezní tvar. Není to jejich vinou: jsou ještě příliš závislí na překotném technickém vývoji — a také na administrativním vedení podniku. Abychom hovořili jasně: pojmem tvůrčí jsme měli na mysli režiséry. V tomto ohledu se stav televize podobá situaci divadla posledních třiceti-čtyřiceti let. Moderní divadlo nesou na svých bedrech spíše režiséři než dramatici: Copeau, Dullin, Pitoëff, Baty, Hilar, E. F. Burian, Rheinhardt, Stanislavský, Mayerhold . . . A stojí za poznámku, že nejnovější dramatická škola autorů píše a myslí režiséřsky, ať už se jedná o Chayefského, Adamova, Ionesca, Becketta či Vauthiera. Čtete Beckettův divadelní text "Poslední nahrávka": podobá se režijní knize. Nepodobá se: je režijní knihou. I vývoj televize je v rukou režisérů a režiséř-producentů, nikoli autorů textů či synopsis. Že s tím režiséřismem jde ruku v ruce jisté nebezpečí, nebezpečí estetismu, o tom nemůže být pochyb. Není však jiné cesty.

Režisér, o jehož rozličných praktických funkcích jsme již letmo hovořili, je tedy také tím, jenž hledá svůj osobní umělecký výraz, svůj temperamentální rytmus, ale rovněž příslušný výraz, organický tvar a adekvátní rytmus pro každé vysílání, jenž má na starosti. Tento neosobní, neautorský rytmus, jak jsme již řekli posledně, je jeden ze specifických prvků televizní estetiky; rovná se, podle naší minulé definice, televiznímu výrazu v organickém poměru k její technice. Ovšem, tato definice je nejen neúplná sama o sobě, ale rovněž nevyčerpává všechny složky, které shrnujeme celkovým pojmem rytmus; nestačí totiž dokonale umělecky využít technických daností (ostatně mobilních, dynamických), aby televizní vysílání bylo dokonale svěbytným tvarem a hovořilo svým vlast-

ním jazykem; nestačí, i když je základní podmínkou. Jde o to, aby tato umělecká nadstavba techniky (jež se od ní v optimálních případech odpoutává), dovedla rytmovat dále svůj autonomní tvar.

Každý obraz (plán) má vlastnit svůj estetický obsah, svůj rytmus sám o sobě, ale nesmí narušovat celkový tvar, naopak, musí znásobit svou krásu celistvým rytmickým půdorysem útvaru. Způsob, jakým se střídají obrazy, délka jednotlivých plánů, jejich vnitřní i vnější pohyb, dále jejich pořad, prostě všechno to, co se ve filmu nazývá montáží a co v televizi koná bezprostředně, tak říkajíc, před očima diváků, jsou prvky tvarově-rytmického schématu.

Tož, zopakujme si: autonomní televizní rytmus jako umělecký výraz specifické techniky se skládá z těchto prvků: z rytmu, který obsahuje každý plán samostatně, z jeho zařazení do celkové rytmické stavby televizního přenosu a konečně to vše ve shodě s uměleckým rytmem tvůrce, což je podmínkou pro ty režiséry, kteří chtějí být také autoři, chcete-li, básníky televize.

Zní to složité? Je to také složité. Nicméně, existují již režiséři, kteří cílevědomě hledají tuto rytmickou polyfonii přísné disciplíny jako základní strukturální fenomén umělecké autonomie televizního výrazu. A kupodivu: existují režiséři, kteří čistě empiricky a instinktivně — uvědomme si, že televize nebývá záležitostí kultivovaných uměleckých osobností a intelektuálů — začínají splňovat většinu těchto podmínek, aniž zbla porozumějí z našeho výkladu.

Nepíšeme však pro ně. 1) Nepotřebují to. A nebude jim k praktickému užítu asi ani naše přístička, kterou chceme věnovat prostoru jako dalšímu strukturálnímu prvku svěbytného televizního výrazu.

1) Tyto epistoly nyní vycházejí s nepatrnými změnami také v Portugalsku, kde je televize v plném vývoji: odtud však některé formulace jako tato.

Do svobodného světa docházejí důkazy, že sovětská spisovatelé nejsou jenom povolenými nástroji komunistické vlády. Jednotlivci proti ní veřejně bouří a mnozí aspoň v myšlenkách rebelují. Z těch, kteří ze svého opravdového smýšlení nedělali tajemství, jmenujme Alexandra Sergejeviče Jesenina-Volpina, mladého sovětského básníka a filosofa. V létě 1959 odevzdal svým přátelům rukopisy s žádostí, aby je uveřejnili na západě pod jeho pravým jménem. Krátce potom byl uvězněn. Jeho básně vyšly letos v létě v Americe pod názvem *List jara*. V úvodní poznámce autor napsal: "Kdybych byl z jakéhokoli důvodu zatčen, přeji si, aby bylo uveřejněno vše, co si toho zaslouží. Podle sovětského práva to podstatně neprodlouží můj trest. Buď jak buď, trávám na tom, aby se v mých verších nedělaly změny, budou-li otištěny v ruštině V Sovětském svazu není svoboda tisku, kdo však může říci, že tu neexistuje svoboda myšlení?" Zde jedna báseň z tohoto svazku.

ZDRCENÉ SRDCE

*Zdrceno srdce, bez lásky —
rozloučila nás cizí moc
Jsem stíhán cizím zákonem
a cizí vírou každým krokem.
... Némý jsem čekal, seveň zdi.
Tajněs mě přišla navštívit;
Třásla ses, studem plakalas
a já jsem váhal říci "ano";
a přec za zdi tohoto žítí
byli jsme šťastni, ty a já ...
Ty ve vyhnanství, v poutech já
celý den v temnu, světo v noci,
mezi lotry a zloději
učenci, kněží šedovlasí.
... Konec! Jen v hloubi úzkostná*

*naděje křeje: kdyby vláda ...
Naděje přetká bez novín
a čekat lze i patnáct roků ...
... Jde divný blizzard zmrzlou tundrou
a v dolech řádí kurděje;
Tvůj otec oči nezvedne
je hluchý k nám, co pod zemí jsme!
... Tam v svobodě však ... víc je jídla:
zde konec temný, tam je jasno!
... Avšak on, vůdce, stále mlčí,
v mlčení jeho léta běží;
A já se neptám, kdy a kde
jsi přešla Volhu, já jsem v poutech!*

Báseň byla napsána roku 1950, tedy před Stalinovou smrtí, a nalezneme v ní náznaky, vztahující se k dřívějšímu věznění Jesenina-Volpina v různých pracovních táborech a k nelidskému režimu za Stalina. Když zemřel Stalin, domnívali se občané Sovětského svazu, že se pouta uvolní. Brzy však přišlo zklamání. Vyjadřuje je báseň, nazvaná Soudobé úvahy. Napsal ji sovětský básník, jehož jméno má v současné sovětské literatuře dobrý zvuk. Jeho verše se dostaly na západ podobně jako verše Jesenina-Volpina s tím rozdílem, že si básník přál, aby byla zachována anonymita J.S.

PROPAGANDA

*Ničemu dnes nevěřím —
očím — nevěřím,
uším — nevěřím,
Čeho se dotknu, tomu, možná, uvěřím.
Jen pod mými prsty —
není klam,
Vzpomínám si: zachmuření Němci,*

*smutní zajatci roku čtyřicátého pátého,
stáli — v pozoru — při výsledku.
Ptám se jich — odpovídají.
Věříte Hitlerovi? — Ne, nevěřím.
Věříte Göringovi? — Ne, nevěřím.
Věříte Goebbelsovi? — Ach, propaganda!
A mně, věříte mně? — Chvilu ticha.
Pane komisaři, nevěřím.
Všechno je propaganda. Celý svět —
propaganda.
Čtyři slabiky slova pro-pa-gan-da
znějí mi v uších ještě dnes:
Všechno je propaganda. Celý svět —
propaganda.
Kdybych byl ještě jednou dítě
a znova chodil do obecné školy
a řekli by mi:
"Volha se olévá do Kaspického moře!"—
věřil bych, ano, věřil bych.
Ale nejdříve
bych našel Volhu,
šel bych po jejím toku k moři,
myl bych se v její rmutné vodě
a pak bych, možná, uvěřil.
"Koně se žijí ovšem a senem!"
Lež! V zimě třiatřicátého roku
žil jsem na Ukrajině, vyhublé na kost.
Koně se živil nejednivo slamou,
potom — chudými došky střech,
potom je hnali do charkovské rasouny.
Na vlastní oči jsem viděl
přísne, vážně a pyšně koně,
urané, grošované, plavé,
mlčící, krádejší beze spěchu.
Šli, zastavili se
a potom padli a dlouho leželi.
Neumírali hned.
Koně se žijí ovšem a senem!
Ne. Není pravda. Lež. Propaganda.
Všechno je propaganda. Celý svět —
propaganda* Přeložil J. K.

Recenze jedné recenze

Rudolf Urban

Roku 1959 vyšel v nakladatelství Alfreda Metznera ve Frankfurtě nad Mohanem první svazek sborníku "Sovětizace východní Evropy". Tento první svazek, který vydala Herderova badatelská rada v Marburku a po němž má následovat ještě svazek druhý, obsahuje průzkum sovětizace v baltických státech, v Polsku, v Československu, v Podunají a na Balkáně. Zachytit vývoj v Československu od druhé světové války jsem měl za úkol já. Asi dva roky po té, co kniha vyšla, byly také v Československu uveřejněny dvě recenze mé práce. Z toho, že obě pocházejí od téhož autora, lze mít za to, že se zřejmě odvážili dát knihu do ruky jen straníku, kterého pokládali za zvláště spolehlivého.

Kdo je tím recenzentem? Jmenuje se Zdeněk Sládek a je spolupracovníkem Ústavu pro dějiny KSČ v Praze. V červnu 1960 mu Československá akademie věd udělila titul kandidáta věd, což v Německu odpovídá doktorátu, a to na základě disertace o kolektivizaci zemědělství v Sovětském svazu v letech 1931-35. Tuto práci v Německu bohužel nelze sehnat. Bylo by zajímavé zjistit, zda autor v archivu pražského ministerstva zahraničí použil rovněž příslušných zpráv, které od roku 1934 posílal do Prahy tehdejší čs. generální konsul v Kijevě Rudolf Brabec. Protože je to jen sotva možno předpokládat, rád bych mu tuto, mně dobře známou četbu dodatečně doporučil.

Ale teď' k recenzím samým. První, pouze jednostránková, vyšla v dubnu 1961 v časopise Slovanský přehled pod názvem "Herder a marburští slavisté", druhá v časopise zmíněného Ústavu Příspěvky k dějinám KSČ, a to pod velmi jednoznačným názvem "Zfalšování vztahů mezi Československem a Sovětským svazem". Ku konci této více než osmistránkové recenze dochází Sládek k úsudku, že má

práce je "průhledné, neohrabané a relevantnějším páchnoucí zfalšování dějin Československa a dějin vztahů našeho a sovětského lidu".

Co vedlo Sládku k tak tvrdému rozsudku? Abych snad napřed uvedl: objevil v mé práci také dvě věcné chyby. Na stránce 241 se chybou v psaní stala z Engelsovy "Dialektiky přírody" "Didaktika", český sportovní odznak TOZ jsem si omylem vykládal jako nějakou sportovní organizaci. Je to politivánihodné, ale v práci, která je doložena více než 300 poznámkami, je to ještě snesitelný počet omylů. Pro Sládku jsou také v zásadě nedůležité.

Daleko víc ho ruší už název celého díla, totiž slovo "sovětizace". Je toho názoru, že cosi takového vůbec neexistuje, avšak jedním dechem vysvětluje, že "naši pracující vidí v sovětském lidu staršího bratra a opírají se o jeho zkušenosti". Právě to však říká výraz "sovětizace". Kdy totiž měl český a slovenský národ příležitost rozhodnout se, zda chce svůj život vytvářet jen a jen podle zkušeností sovětského lidu? Toto rozhodnutí mu od roku 1948 vzala komunistická vláda v Československu, k čemuž ovšem kolaboranti komunistů z řad občanských stran připravili podstatně půdu.

PŘÍKLADY, KTERÉ MLUVÍ

Nejvíce se Sládek zabývá těmi kapitolami mé práce, které jsem věnoval řemeslům a zemědělství. Poukázal jsem na spoustě příkladů na těžkopádnost celého hospodářského vedení v Československu a došel jsem k závěru, že tamnější produktivita práce je pouze třetinou až čtvrtinou produktivity práce v průmyslově vyvinutých zemích. Mezi jiným jsem se zmínil o tom, že 1957 pocházelo ještě přes 60% československých válcovacích tratí z dob císaře Františka Josefa. Sládek správnost

mých příkladů nepopírá, tvrdí však, že roční přírůstek pracovní produktivity je v Československu větší než v Anglii a ve Francii a skoro tak veliký jako v Německé spolkové republice.

Protože jsem v práci mohl použít v podstatě pouze údaje až do roku 1957, chtěl bych je doplnit několika novějšími čísly. V časopise Státní plánovací komise Plánované hospodářství se zabýval Ing. J. Bedrunka ještě počátkem roku 1961 na str. 125-133 nepřestojně dlouhým trváním průmyslových staveb. Ve stavebním plánu na rok 1959/60 bylo stanoveno průměrné trvání stavby na čtyři roky, ve skutečnosti však zabralo průměrně 7,44 roku. Tři léta před tím hovořil časopis dokonce ještě o delších lhůtách. Na textilní továrně JI-TEX v Písku se stavělo 7 let, na přádelně lnu v Otíně u Jindřichova Hradce 9 let, na sklárně Kavalír 10 let. (Plánované hospodářství, ročník 1958, str. 576-581). Počátkem roku 1959 zjistil též časopis, že stavba papírny ve Štětí trvá už deset roků a že stroje, které byly dodány v prvních letech stavby, jsou v den zahájení provozu už zastaralé. (Plánované hospodářství, roč. 1959, str. 7). Stavba těchto továren není dodnes ještě skončena a potrvá ještě další roky. Od roku 1957 se v Kralupech nad Labem staví továrna na buničinu. Stavba je rozvržena na 7 let. Tu budíž připomenuto, že západoněmecká továrna na buničinu v Hülsu byla postavena přesně ve dvanácti měsících. Mezitím přešla, co do vývozního materiálu, z uhlí na naftu. Pro kralupskou továrnu se v Záluží u Horního Litvínova po dlouhá léta stavělo zařízení pro výrobu alkoholu jako základní hmoty pro výrobu buničiny. Je pochybné, bude-li toto zařízení dosud rentabilní, až bude jednou dohotoveno, vzhledem k sovětským plánům, zavést do Československa primý ropovod.

Jiný příklad: v sokolovském hnědouhelném revíru stoupla těžba po válce z 5 milionů tun na 15 milionů, ztrojnásobila se tedy. To je zcela pozoruhodný výkon. Avšak s dodatečně vytěženým méněcenným uhlím nevěděli počít nic lepšího, než je dopravovat stovky kilometrů až na Slovensko a tam je pálit v elektrárnách.

Ještě 1958 bylo teprve 56% uhlí, vytěženého v sokolovském revíru, spáleno v místních elektrárnách. Doufá se — že se teprve 1965 dojde tak daleko, že se 85-90% vytěženého uhlí zpracuje v revíru na elektřinu nebo na briкеты. V německých revírech se to děje už odedávna ještě ve větší míře. Elektrárny a briketárny, které se teď stavějí u Sokolova, musily by se stavět zároveň pro rozšířenou těžbu, ale komunistickým funkcionářům šlo pouze o pokud možná nejvyšší těžební čísla, nikoli o hospodárnost.

CHAOS V PLÁNECH A PROPAGANDA

A není to snad hospodářské šilenství, buduje-li se v trutnovském kamenouhelném revíru nová elektrárna, která se pak udrzuje v provozu hnědým uhlím z mosteckého revíru, protože místní těžba kamenného uhlí nestačí? Za právě tak "geniální" musíme považovat místo pro velko-elektrárnu v Opatovicích nad Labem a v Mělníce, kde je sice voda, ale ani kamenné ani hnědé uhlí, které se musí po každé přivážet z velké dálky. Každý národohospodářský odborník (i v Československu) musí kroutit hlavou nad tím, že starší elektrárny, zařízení na kamenné uhlí, jako v Praze nebo dokonce v ostravském kamenouhelném revíru, používají k provozu hnědého uhlí, které bylo přivezeno ze vzdálenosti několika set kilometrů. Totéž platí i o severomoravských cukrovarcích. Vznikají tak ohromné výdaje za transport, ničí se tím topící zařízení a zamořuje se okolí podniků sazemí a kouřem.

Nejhorším příkladem chaosu v plánování je však hutní kombinát HUKO u Košic. S jeho stavbou se začalo 1950 na Zelené louce. Po procesu se Slánským roku 1952 však stavbu zase zastavili, při čemž větší část inženýrů zaměstnaných na stavbě uvěznil. Před dvěma lety byly stavební práce opět zahájeny — opět s nejhlučnější propagandou — avšak trochu jinde, protože se dřívější staveniště ukázalo nevhodným. Zda je místo tohoto v budoucnu největšího hutního podniku Československa na východním Slovensku šťastně

zvoleno, můžeme dost pochybovat. Je tam totiž velmi málo železné rudy a vůbec žádné uhlí. Všechno se musí přivážet železnicí ze vzdálenosti mnoha set kilometrů. Pozoruhodný je také primitivní způsob, jak se takový průmyslový gigant staví. Tak chybějí např. síta na cement. Cement se dopravuje volně v železničních vagoncích a pak se překládá na otevřená nákladní auta. Náhradou za cementové sílo zřídila se na staveništi prkenná bouda, do níž se cement naházal. Když byla bouda plná, zhroutil se a cement se rozsypal do bláta, které pokrývalo celé staveniště.

Při takových pracovních metodách se nelze divit, že jsou ztráty větší než užitek. Výsledkem je nízká životní úroveň. V Československu se pracuje dnes pravděpodobně tvrději než v Německé spolkové republice a Češi jsou méně pilní a obratní než Němci. Ale odměna za jejich těžkou práci je nesrovnatelně menší než ve Spolkové republice, protože se odpovědní funkcionáři v hospodářské politice řídí nikoli ekonomickými nýbrž ideologickými pohledy. Tak se stává, že školení inženýři pracují s motykou a lopatou, kdežto na odpovědných místech sedí lidé, nemající odborné vzdělání, jejichž jedinou kvalifikací je legitimace komunistické strany.

SLÁDEK SE ZLOBÍ

Vinu na nízké životní úrovni má také komunistická zemědělská politika. Napsal jsem, že kolektivizace je podmíněna jen a jen ideologicky a poukázal jsem na ohromné stoupání dovozu zemědělských výrobků, zatím co se počet obyvatel proti předválečné době zmenšil. Sládek naproti tomu uvádí poměrná čísla o zemědělské výrobě, která mají dokázat, že se přý dnes vyrábí více než před válkou. Zvýšený dovoz zdůvodňuje domněle zvýšenou životní úroveň. O této zvýšené životní úrovni se může přesvědčit každý, kdo vidí fronty před potravinářskými obchody. Kromě toho jsou zemědělské statistiky v autoritativních státech velmi pochybné, protože všichni funkcionáři, kteří se jimi zabývají, mají zájem na nejvyšších možných číslech, která jsou z velké části pouze výplodem fantazie. Úřední zprávy

o stoupajících výrobních výsledcích usvědčují ze lži příležitostné projevy vedoucích politiků, kteří tvrdí pravý opak. V Československém komunistickém tisku čteme mnoho o "socialistické velkoprodukcí" i v zemědělství. Jak tato "velkoprodukcí" v praxi vypadá, o tom jen dva příklady z pražského časopisu Aufbau und Frieden. Tento časopis referoval 1. července 1961 triumfálně o "1.000 metrácích sena ze silničních příkopů". Cestáři v šumperuském okrese dostali příkaz, aby socialistickou velkoprodukcí prováděli jako někdejší chalupníci. 15. července 1961 oznamoval týž list, že v Liberci byli vyzváni majitelé zahrádek, aby v zahrádkách kosili trávu a aby tak získané seno odvážili. Je-li socialistické zemědělství odkázáno na dodávky traktorem, není na tom příliš růžově. Sládek se rozhoduje nad tím, že jsem pověstný retribuční dekret z 19. června 1945 označil za ořes všeobecného právního myšlení. Poznamenává k tomu, že tento výrok prozrazuje nejlépe můj "profil", neboť tento dekret byl namířen jen proti nacistickým zločincům, zrádcům a jejich pomocníkům. Známe však dostatek případů, kdy byli třeba sudetští Němci odsouzeni jen proto, že sloužili v německé armádě nebo u policie i mimo české země k vysokým trestům kázně, a já vím o případech, kdy státní nákladní vlak o jednom obžalovaném: "Nemáme proli proti němu vlastně nic, dáme mu tedy deset let". To se stalo podle retribučního dekretu a mělo by to být pranýřováno právě tak jako teroristická justice Freislera nebo Vyšinského.

Zvláště nepřijemný byl Sládkovi můj poukaz na velmi rozdílný vývoj obyvatelstva v českých zemích a na Slovensku. Tento rozdíl od doby, kdy kniha vyšla, ještě jen vzrostl. Ačkoliv i na Slovensku poklesl počet porodů od roku 1959 na 22,3 na tisíc obyvatel, měly české země toho roku nejnižší počet porodů ze všech evropských zemí, totiž 13,4. Je bláhové podezírat mě, že mám z toho radost. Bud' jak bud' by také Sládek měl jednou přemýšlet, proč asi počet porodů v Čechách byl za války, tedy za německé okupace, právě tak vysoký jako ještě nyní na Slovensku a proč v tak "rodstném životě v socialismu" klesl na polovinu. *Pfeleži J. S.*

Vážné hříčky Amose Kenana

F. L.

Z mladé generace izraelských spisovatelů je v západní Evropě nejznámější Amos Kenan. Jeho povídky a hříčky vycházejí v různojazyčných literárních časopisech. Aktovku "Lev" hrál avantgardní pařížské divadlo. Jiné jeho divadelní "improptu", které se odehrává ve velkoměstském mrakodrapu pro hospodářsky potřebné, vyšlo již francouzsky tiskem. Amose Kenana, zejména jako divadelníka, kritici často zařazují mezi francouzské avantgardisty. Je nesporné, že Kenanův hořký, ironický, civilně nesmyslný svět patří do oblasti Joneskova a Beckettova divadla, i když izraelský autor zřejmě zná a medituje také techniku a poselství dvou moderních švýcarských divadelníků, Maxe Fritsche a Dürrenmatta. Tři povídky — polobaiky, polopřísloví — jsou jak se domníváme, první českou ukázkou z Amose Kenana.

KANÁR V KLECI

Byl jednou jeden muž, velmi zanícený hro hudbu. Koupil si tedy kanárka v kleci přinesl si jej domů. Po-
věsil klec ve svém pokoji. Byl tuze spokojen.

Prvního dne nasypal kanárkovi zebu, přinesl mističku s vodou a řekl: "Zpívej mi zpěvy Siónu!"

Kanár mu odpověděl: "Nebudu, zde v cizině, zpívat žádné zpěvy. Pust' mne z klece."

Muž mu tedy odňal zrní i vodu a pravil: "U nás, kdo nepracuje, nejí." Kanár na to: "V pořádku, nebudu jíst a nebudu zpívat. Vrat' mi svou bodu!"

Muž tedy zavolal kočku a pravil: "Jestliže nebudeš zpívat, řeknu kočce, aby tě slupla." Kanár pravil: To je mi lhostejné: at' si na mně pochutná. Věž, že mám tohoto života v otroctví a žaláři víc jak dost."

Muž byl zoufalý: byl velký hudební nadšenec a kanárek nechtěl zpívat. Konečně se přiblížil ke kleci, otevřel ji a řekl: "Jestliže nebudeš zpívat, vyhodím tě z klece na svobodu!"

Tehdy kanárek ustrnul strachem a začal zblát; a od té doby už zpívat nepřestal.

Naučení: modrého ptáka hledejte jen doma.

OBLUDA

Jeden muž vychovával doma obludu. Denně obluda věšla k řezníkovi a nakradla tam maso pro muže. Řezník měl z obludy pořádný strach. Obluda přinášela taky střevice, šaty, peníze a mýdlo, aby se muž mohl umýt. Na všechny šel z nestvůry děs. Říkali, že muž si vychovává doma obludu.

Muž jedl až ztloustl jako prase. Obluda pokračovala ve výpravách na maso. Muž byl už silný jako býk. Muž byl už mohutný jako slon. Když krácel ulicí, všichni se před ním rozesupovali; měli z něj strach.

I kradl a loutil, nač přišel, a šel z něj strach kvůli obludě. To jej kormoutilo, protože měl něžné srdce.

Jednoho dne mu kdosi nechtěl ustoupit s cestv: tak ho jedinou ranou srazil a rozmátl a vzal mu hodinky.

"Ubožák," říkali si lidé, "nemůže za to: vychovával obludu a teď už není svým pánem."

ZPOVĚĎ JEDNOHO PSA

Na světě je spousta primitivních lidí. V boji o život užívají inteligence, nehtů, zubů, pěstí a loktů, nebo ro-
dinných známostí. Avšak já jsem rafinovaný pes a vystačím si jazykem. Věřte mi, pro život je důležité umět lžat.

Můj pán je sympatický člověk. Za každé kilo masa mu třikrát olíznou nohu, sežeru maso a on se cítí tím nejšťastnějším člověkem. Je přesvědčen, že na celé širé zemi existuje jedině stvoření, které je věrné; chlubit se se mnou v kruhu svých přátel. Občas zaštekám na sousedy a můj pán je na mne pyšný a pocítuje jistotu. Můj jazyk je velmi drsný. Pokaždé, když olíznou svého pána, servu mu kus kůže. Včera jsem se mu již dostal na kost, ale můj pán zůstává dále šťastný, nadšen mou věrností, a nepřestává mě zásobovat masem.

Již bible pro psy praví v Příslovích: Haf, haf, haf.

DR. RUDOLF URBAN, autor článku Recenze jedné recenze, je západoněmecký vědec, který se věnuje východoevropskému bádání a je odborníkem jak v čs. hospodářství, tak také kultuře. Jeho článek jsme se svolením autora přeložili z "Kulturpolitische Korrespondenz", Stambger, Horní Bavorsko. Urban byl před časem v ČSSR napaden také pro svůj článek o vývoji čs. literatury. Článkem Recenze jedné recenze chceme ukázat, jak objektivně, bez předsudků a bez onoho "revanšismu", který mu připisují komunisté, vidí západoněmecký vědecký pracovník hospodářskou situaci Československa. red

SVOBODNÉ VOLBY U prověrky dostane kandidát otázku: "Kdyby v ČSSR byly svobodné volby, kdo by v nich zvítězil: komunisté nebo sociální demokraté?" — Kandidát: "Samozřejmě komunisté." Nebyl prověřen. V ČSSR jsou přece volby jen svobodné volby.

Všichni se těší na jaro

Destalinizace československé kultury

*Všichni se těší na jaro,
až vynoří se za plotem jak býk.
Průvodci v tramvaji i bába květinářka,
ba dokonce i soudruh tajemník.*

Těmito verši vyjádřil na jaře 1956 s nedvojsmyslnou symbolikou mladý český básník národní naděje v době krátkého politického tání a kulturního předjaří po 20. sjezdu sovětské komunistické strany a po druhém sjezdu Svazu čs. spisovatelů. Všichni se těšili na jaro, na národní, politickou a kulturní obnovu a obrodu. Ba dokonce i soudruh tajemník z leckteré místní a závodní organizace strany. Ale ústřední výbor, jen co se trochu vzpamatoval ze šoku, který mu způsobil sjezd sovětských komunistů, a z bolení hlavy, které vyvolalo sněmování našich spisovatelů, a už několika administrativními, policejními a censurními opatřeními všechny naděje udušil v samém zárodku.

Zůstala však řada požadavků našich spisovatelů, které jsou dnes při nejmenším stejně platné, jako byly v letech 1956 a 1957. — Vybrali jsme úryvky z článků, které v oněch letech uveřejnily časopisy Květen a Nový život. Oba časopisy později stalinisté zastavili, když před tím proti nim uspořádali kampaň obviňující oba listy z revizionismu. — Časopis Květen se tehdy otázel mladého básníka: "Co je ti na současné české poezii nejprotivnější?" Zde je odpověď:

"Nuda. Veršů. Jsou plné výlohy a nikdo to nečte. Jsem radši pro špatné verše, ale upřímné, pravdomluvné a vynucené skutečnou povinností především k sobě."

V článku "Pověra všemohoucnosti" napsal v časopise Květen mladý kritik:

"Tážeš-li se po funkci umění ve společnosti, hleďš-li si znovu a znovu zjasnit, k čemu v ní vlastně jest umění, zjistíš z odpovědi, že vedle dosti početné skupiny lidí, považujících umění za jakýsi druh luxusu, je stejně i dost těch, kdo jsou ochotni společenský význam umění

nesmírně přeceňovat. Tak umění, které je stejně jen součástí sil, společensky působících, jako je jen součástí, sil vytvářejících mravní, politický i filosofický charakter člověka, vyrůstá často v jakousi zázračnou všemoc, jež může v naší společnosti vše napravit i současně pochroumat. Z nepopíratelného faktu, že umění působí, a to mocně působí, na psychosu člověka, zrodil se nepochopitelný omyl, bylo by spíš na místě říci idealistickým mládem kojená pověra, že umění může měnit a přetvářet psychy člověka po své libosti, podle své vůle a tužeb."

O české próze napsal před pěti lety kritik a nakladatelský pracovník:

"Současný stav české prózy nebude asi nikdo pokládat za uspokojivý. Léč v této situaci je stejně banální a stejně horkokyselé jako acylpirin, jenže ne tak snadno dosažitelný: důsledný návrat k významnější společenské situaci literatury. Literatura může bavit, ale to za ní jakž takž udělá i kabaret. Může být letopisem, ale tuto úlohu daleko lépe splní historie. Může opětávat hrdinské budovatelské činy a doporučovat nové pracovní metody. Ale zde stejně dobře poslouží noviny. Může uchvacovat dobrodružstvím — chce-li soutěžit s motocyklovými závody. Avšak žádný jiný obor lidské činnosti ani jiné umělecké odvětví ji nenahradí jde-li o kritický obraz národní povahy, o vystižení morálního profilu českého člověka o zápas se stinnými stránkami, jež se v nitru utvářejí v průběhu soudobé změny. Uvědomělá, ostrá a konkrétní společenská kritika je největší a nejzávažnější vymoženost, již si literatura vybojovala v minulém a na začátku tohoto století. Mluvíme-li o tom, že svoboda umělcova je realizovatelná jen ve službě společnosti, musíme mít na mysli především nelibou službu kritiky. Zde je tradice, v níž je třeba navázat."

Stalinistův ovšem z umění společenskou kritiku, ostrou společenskou kritiku po-

měří za komunismu, jednou pro vždy vyškrtli. Kam to vedlo, o tom napsal mladý kritik a dramaturg:

"Literatura se začala podobat člověku, který přechází těžkou chorobu. Avšak choroba musila vypuknout později a za těžších podmínek. Ždanovova teorie záútočila především na kritické hodnoty avantgardy. Rubem této nedůvěry bylo nepochopitelné přeceňování praktického sociálního dosahu umění, zejména v tom případě, kdy ideově "ujelo". Nedůstojná kuratela podlomila sílu publikované literatury, její autonomii a odvahu vyrovnat se s novými podněty i s neúspěchy z vlastní podstaty. Zde se rozpor apriorního schématu a živé skutečnosti objevil nejmarkantnější a také s nejtěžšími důsledky."

Mladý básník, překladatel a redaktor končil před pěti lety jednu svou literární historickou studii takto:

"Bývalo zvykem minulých let, končit každou stať skálopevným, zásadním, citově podbarveným shrnutím, v němž bylo vyvráceno vše bludné — a vše se jevilo jasné a jediné správné. Ani škvrina nesměla zůstat na takové stavbě. Takové shrnutí nenapišu. Nelze začít od konce — hotovými tézemi. Myslím, že jsme na samém začátku literární historického průzkumu údobí první republiky. Zůstává přemnoho nejasného. Jde především o to, zpřístupnit vše, co kdo napsal. Mít porozumění pro vývoj, který se nedal podle pravítek, natož podle jednoho metru. Mít účtu k faktům. A nefixlovat s nimi."

O stalinistické kritice napsal před pěti lety mladý teoretik: "Požadovalo se, aby kritika podávala jakýsi receptář umělecké tvorby, aby suplovala individuální kritické koncepce, aby se proměnila v soudní tribunál, vynášející nad umělci rozsudky, z nichž nebylo odvolání. Odmítala-li skutečná věda takové úkoly plnit, ujala se jich o to horlivěji odborná nepoučená ideologická publicistika a výsledkem jejích kampaní, v nichž byly překrouceny a z vulgarizovaných nejzákladnější pojmy estetiky a marxismu, je dnešní naprostá nechuť a nedůvěra umělců k jakémukoli vnějšímu mistrování umělecké tvorby. Pojetí socialistického realismu jako jakési obecně závazné metody v umění

je velmi vzdálené tradici českého umění a literatury."

V další části svého článku klade onen mladý teoretik tyto požadavky:

"Ideová jednotu v duchu socialistického humanismu vyžaduje plodnou soutěž uměleckých koncepcí jasně esteticky vyhraněných. Socialismu je třeba uměleckých avantgard. Spisovatel není pouze oficiální opěvateľ dokončeného díla; není poeta laureát staré Anglie. Kdyby tomu tak bylo, plnil by roli třeba i nutnou, ale nepochybně komickou. Tehdy by se stal podle ironického francouzského termínu pouze inspektorem dokončených staveb. Riskoval by, že se postupně promění ve společenského parazita, jak tomu bylo v minulosti u královských dvorů, kdy jeho role spočívala v tom, aby opakoval vládců: "Jak jsi krásný, jak jsi moudrý, jak jsi skvělý, a jak jsi spravedlivý." Jiný mladý teoretik napsal!

"Naše umění připomínalo po únoru, snad se nikdo nepohorší nad tím nepoetickým přirovnáním, pytle, do kterých se proudem sype obilí nové úrody, ale děrami ve dne uniká a ztrácí se. Hodně k tomu přispívala inflace různých slov, kterým sice nechybělo nic na ryčností, zato hodně na obsahu." — A ještě hlas mladého básníka:

Nemohu nikdy zapomenout na čas, kdy se to v novinách a v našich myslích jenom hemžilo špióny a rozvratníky, skldci, nepřáteli a agenty imperialismu, na čas, kdy se vyzývalo k bdělosti a ostrážnosti. Ale zároveň se ovzduší zamořovalo nevěrou jednoho k druhému, zvláště komunisty ke komunistovi. Kdy se na jedné straně hovořilo o nepřemožitelnosti socialismu a na druhé se šifla bázeň a strach, který vedl na příklad tak daleko, že si člověk nemohl třeba v knihovně vypůjčit knihu Zdeňka Kalisty, aby se zřejmě nenakazil nepřátelskou ideologií."

V našich citátech z roku 1956 a 57 bychom mohli pokračovat. Ve starých ročnících časopisů Květen a Nový život je nespočet dokladů, že ani nejhorší léta stalinismu nepotlačila v našich spisovatelích soudnost, kritičnost, civilní kuráž a vůli po svobodě. Jestliže dnes jsou kritické hlasy v Československu, kde se

dnes musí při překladech z moskevské Pravdy dokonce censurovat i sám Chruščov, stejně podvázané jako v letech 1951 až 52, dá se říci, že je to jen přechodné stadium. Kolo dějin se nezastavilo, ale točí se dál. Brzy ti, co jsou dnes nahoře, mohou být až úplně dole. Stalinisté se utěšují tím, že se na novou destalinizační vlnu lépe připravili než roku 1956, kdy Chruščovův projev sjel jako blek z jas-

ného nebe. Tato okolnost je však jako hůl, která má dva konce. Také naši spisovatelé jsou dnes na budoucí střetnutí s režimem připraveni lépe než roku 1956. Získali zkušenosti, dovedou se stalinisty lépe taktizovat a při staliniském protiútku nevystřílejí všechny argumenty naráz. Možná, že tentožráť bude průběh druhé destalinizační vlny pomalejší, ale že o to půjde víc do šířky a do hloubky. J. D.

Imaginární interview

Náš spolupracovník našel v zažloutlém potlučeném papíře dotazník Marcela Prousta. Zalibil se nám tak, že jsme ho spontánně a aniž byhomo pátrali, za jakým účelem Proust svých 36 otázek formuloval, poslali Janu Čepovi. Snad tedy Marcel Proust zpovídá Jana Čepa? Čtenář, sotva se začne do prvních otázek a odpovědí, rychle pozná, že neběží o pouhou intelektuální hříčku.

Marcel Proust: Co je pro vás vrochem mravní bída?

Jan Čep: *Odklívost k sobě samému.*

Kde byste chtěl žít?

Na středozemním francouzském pobřeží mezi Mentonem a Cannes; nebo někde mezi Florencií a Assisim.

Jaký je váš ideál pozemského života?

Dověst být zcela přítomen v každém okamžiku.

Které chyby jsou ve vašich očích nejnesitelnější?

Smát se pro nic za nic.

A nejnesitelnější?

Hloupost spojená s pychou; neschopnost obraznosti a humoru.

Kterou historickou postavu máte v největší oblibě?

Sv. Ludvíka Francouzského.

Kterým hrdinám skutečného života se obdivujete nejvíce?

Těm, které mi připomínají mou matku.

A které hrdince imaginární?

Doně Prouhěze z Claudelova "Atlasového střevoce".

Váš nejmilejší malíř?

Vermeer.

Vyvolený hudebník?

César Franck.

Které vlastnosti si nejvíce ceníte u muže?

Klidu a rozvahy.

U ženy?

Trpělivosti a veselosti.

Čím se zabýváte nejraději?

Poslouchám tmu; hledět do očí

vým dětem.

Kým byste býval chtěl být?

Čím by mě byli chtěli mít moji rodiče.

Která je podstatná vlastnost vaší povahy?

Snadná vznětlivost a zranitelnost.

Čeho si nejvíce ceníte u přátel?

Věrnosti a chápavosti ve všech situacích; schopnosti uhádnout na půl slova. —

Čeho nejmeně?

Když nedovedou držet jazyk za zuby.

Jaký je váš sen o žití?

Být tím, kým bych měl být.

Co je pro vás nejvyšší strastí?

Vědět, že zůstávám pod svou mírou.

Kdybyste nebyl tím, čím jste, jaké povolání byste si byl rád zvolil?

Na tuto otázku nemohu odpovědět nahlas.

Které barvy dáváte přednost?

Modré.

Kterou květinu máte nejraději?

Bílá karafiát.

S kterým ptákem nejvíce sympatizujete?

Se skřivánkem.

Vaši nejmilejší spisovatelé?

Cechov, Alain-Fournier, Maurice Baring,

Georges Bernanos.

Vaši nejmilejší básníci?

Vergilius, Dante, Villon, Claudel, Georg Trakl.

Váš hrdina?

Roland ze středověkého francouzského eposu.

Vaši hrdinové konkrétního života?

Ti, kteří nikdy nemluví první o sobě.

Vaše historické hrdinky?

Sv. Klára.

Co nenávidíte v člověku nejsilněji?

Samolibost a domýšlivost.

Které historické charaktery se vám nejvíce protiví?

Chateaubriand stejně jako Napoleon.

Kterému válečnému činu se nejvíce obdivujete?

Vítězstvím Pyrrhovým.

Jakou politickou reformu byste přál světu?

Tu, která by připouštěla v pravý čas nové reformy.

Kterým přirozeným talentem byste chtěl být obdarován?

Trpělivostí a vytrvalostí.

Jak byste chtěl zemřít?

S požárečnickou zkušeností věčné Přítomnosti.

Váš současný duševní stav?

Nesnadná rovnováha, Sestra úzkost.

Vaše heslo?

Neříkej v žď y c k y hned, co cítíš a co si myslíš (důraz na slově "vždycky").

O JEDNÉ VYHLÁŠCE Kdo by nevěděl nic o stavu vysokých škol v Československu a přečetl si "Vyhlášku státní komise pro vědecké hodnosti ze dne 20. června 1961 o nostrifikaci vědeckých hodností, nabytých v zahraničí", která vyšla pod číslem 68/1961 ve "Sbírce zákonů", částka 30 z 10. července t. r., měl by před sebou celou situaci jako na dlani. Po mnoha stránkách je ta vyhláška trestí komunistické kulturní politiky, esencí toho, jak strana shora řídí umění, vědu i školství. Ve vyhlášce se na příklad praví, že nostrifikace vědecké hodnosti, získané v cizině cizincem, nesmí být povolena, v-já-dí-ř-i-lo se proti tomu ministerstvo vnitřa. A o žádosti čs. občana rozhoduje s konečnou platností strana a státní odbory, když je třeba žádost doprovodit kádrovým posudkem organizace KSČ, ROH a pracoviště. Podle paragrafu 3, odstavec C musí žadatel v žádosti dokonce uvést

důvody, proč studoval v cizině. Dříve to bývalo pro každého vysokoškolačka čest, když si mohl rozšířit svůj odborný obzor v cizině studiem na zahraničních univerzitách. Dnes však jakoby ho studium v zahraničí poznamenalo známkou politické a občanské nespolehlivosti. Podobá se to pozici komunistů, kteří prožili druhou světovou válku v Londýně a byli proto před několika málo lety pokládáni zcela automaticky za úchylnkáře.

Novou vyhláškou o nostrifikaci nám ukáže v pravém světle také historické srovnání. Po puči komunisté vyloučili několik tisíc vysokoškoláků, z nichž mnozí odešli na západ. Představte si, že by se nyní mohli svobodně vrátit do Československa, šířit tam myšlenky západní vědy, habilitovat se na univerzitách, přednášet vědeckému dorostu a publikovat své názory.

Za nynějšího stavu si něco takového nedovede konkrétně představit ani fantazie značně bujná. A přece je to situace, pro kterou máme historické analogie. Za starého Rakouska se nostrifikační řízení zahraničních akademických titulů provádělo podle zákona č. 240 z r. 1850. Před sto jedenácti lety byla rakouská říše centrálně spravována z Vídně. Revoluční rok 1848 Rakousko zatím ještě nezbořil, povstání v Praze a ve Vídni byla potlačena a maďarská národní revoluce byla rozdrácena stejně jako roku 1956 s pomocí ruských intervencí. Značná část vysokoškolského studentstva ve Vídni, v Praze a v Budapešti byla pro svou účast na revoluci vyloučena ze studií a mnoho z nich pak odešlo dostudovat do zahraničí. Po čase se svobodně vrátili domů o požádali o nostrifikaci akademických hodností, získaných v zahraničí. Úřady policejního státu Bachova nepomyslely však na to, učinit nostrifikaci závislou na politické spolehlivosti doktora zahraniční univerzity.

V hledání historických analogií můžeme jít ostatně ještě dále do minulosti. Čtvrtletník "Slovenská literatura" přináší v 3. čísle letošního ročníku studii Jána Bédery "Tři vzpoury členů mladoslavenkého hnutí", v níž se popisuje, jak se bra-

tislavští studenti bouřili už ve třicátých a čtyřicátých letech minulého století. Šířily se mezi nimi tehdy myšlenky francouzské revoluce, ideály občanské rovnosti a svobody, jakož i boj proti feudalismu. Dnešní krunýř marxismu-leninismu tehdy zastupoval pancíř mrtvé latiny a řečtiny, studium bylo právě tak dogmatické jako dnešní a stejně jako dnes i tenkrát byla věda hláskou troubou cizí a národním tradicím nepřátelské ideologie. Slovenští studenti reagovali stávkami, tajnými revolučními spolky a spoluprací s jinými národními skupinami. A když se přistoupilo i k rušení studentských výsad a k ponižujícímu zacházení profesorů a senátu se studenty, situace se vyostřila do otevřeného konfliktu mezi studentstvem a školskou správou bratislavského lycea. Při likvidaci těchto událostí musel do Bratislavy přijet vyšetřovat dokonce člen uher-ského nejvyššího správního soudu a místní posádka byla v pohotovosti. Ale studenti se nedali a duch vzpoury plál pod povrchem administrativně obnoveného klidu dále. Jak se ukázalo v Budapešti roku 1956, komunistický režim se však nespo-kojí jako reakční režimy 19. století tím, že by místní posádka měla pohotovost.

ROZLIČNÁ KUKÁTKA Jak se dívají v Praze na západoněmeckou literaturu a jak se dívají v západním Německu na českou literaturu? Odpověď je 'poučná. Je to samoznak jak pro literární, tak pro politickou situaci v obou zemích. Pražské Literární noviny věnovaly 9. září obšírný referát sborníku "Alternativa", v němž dvacet západoněmeckých spisovatelů doporučovalo před volbami do spolkového sněmu voličům, aby dali hlasy sociální demokracii. Pomineme-li námitku, proč Literární noviny raději nereferovaly o literární tvorbě těchto autorů, ale daly přednost jejich politickým provoláním, máme přece dvě jiné otázky: Mohla by dnes skupina dvaceti čs. spisovatelů vydat svou "Alternativu", v níž by se zastávali svou sociální demokracii a propagovali nahrazení komunistické vlády vládou sociálně-demokratickou? Z žijících čs. spiso-

vatelů patřilo k sociální demokracii rozhodně více než dvacet. A nebyla to malá jména. A druhá otázka: Tím, že se Literární noviny postavily na stranu západoněmecké sociální demokracie, nedopustily se vlastně úchytky? Několik dní po volbách do spolkového sněmu v Bonnu vydal ilegální ÚV KS Německa v podánímu u. Ulbrichta prohlášení, v němž se západoněmecká sociální demokracie označovala jako "nejhorší nepřítel dělnické třídy". — V Praze se sice tu a tam objeví z německé literatury něco ve Světové literatuře, ale dohromady je těch informací a autentických textů poskrovnu. Zato tím víc je pokusů, dělat v Praze ze západoněmeckých spisovatelů partyzány proti bonnské vládě. Činí se to falešnými překlady, vytrháváním citátů ze souvislosti, ba i občasnými pozvánkami na Dobříši a do Prahy. Dohromady toho však čtenář utí o západoněmecké rakouské a švýcarské literatuře německého jazyka přemálo. —

A teď, jak se dívají ze západního Německa na českou literaturu? Nechceme tvrdit, že je tam naše literatura stejně známá jako třeba píseňnictví francouzské. Přece však je tam několik docela dobrých kukátků, jimiž se dájí zdálky a přes železnou oponu rozeznat v panorámě české literatury alespoň její obrysy a některé vrcholky. Těmito kukátků jsou různé antologie a literární encyklopedie. Těba Lexikon světové literatury, jehož dva velké svazky vyšly loni a letos u nakladatelství Herder ve Freiburgu, Bazileji a Vídni. V lexikonu je téměř dva tisíce všeobecných a životopisných hesel a je tu dost podrobně probrána pěkná řádka českých spisovatelů, mezi nimi Vrchlický, Březina, Benešová, Čapek, Durych, Dyk, Halas, Holeček, Hora, Vanžura, Šrámek, Jirásek, Hašek, S. K. Neumann, Seifert, Nezval a další. Protože autoři tohoto lexikonu nemuseli brát žádné politické ohledy, jsou zde ovšem také hesla Jan Čep a Egon Hostovský, v nichž se referuje o dvou autorech, které komunisté z české literatury vyloučili, které z ní však nevyloučili ostatní svět. Heslo o Karlu Čapkovi končí takto: "Mimořádný vliv na Čapka měl liberální humanitní světový názor zakladatele státu T. G. Masaryka,

jemuž Čapek věnoval svou třídílnou knihu *Houory s T. G. M.*" Je charakteristické, že se v západním Německu píše o T. G. M. bez hanlivých přilastků a v Praze vždycky jen s ním i.

Jan Vašek

CO JE S TŘETÍM SJEZDEM? V Československu se už dávno měl konat třetí řádný sjezd Svazu spisovatelů. Poslední, druhý sjezd, se konal roku 1956, a proto by bylo na čase, aby se spisovatelé po téměř šestileté přestávce opět sešli. Zatím však třetí sjezd ohlášen není. Ladislav Štoll, Jan Štern a ostatní stalinisté jistě vědí proč. Protože by se snadno mohlo stát, že by jim spisovatelé udělali z této stalinistické organizace kulničku na diví. Sjezd tedy nebude. Místo toho zasedaly různé výbory a předsednictva, kde jsou stalinisté tak fíkájící mezi sebou, takže to, co se tam řekne, zůstane jaksi v rodině. 24. listopadu zasedal výbor tak zvané socialistické kultury a 1. prosince se konalo zasedání rozlišovacího ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů a Svazu slovenských spisovatelů. Z obou porad vyšly stručné, nic neřkající úřední zprávy, a že spisovatelští zasedání na Dobříši nadto ještě dopis vedení strany, v němž se podepsali stalinisté plně stavi za dnešní ústřední výbor Komunistické strany. O odstalinštění československé kultury ani slovo. Totiž: ani slovo o tom, co z obou zasedání bylo uveřejněno. Bud' jak bud', stalinisté mají plně ruce práce, aby se jim události nerozbehly a aby nedošlo k spontánním akcím. Kultura a literatura jsou však živé organismy. Natrvalo se nedají administrativně svazovat. Čím déle se odstalinštění kultury bude odkládat, tím bude později živelnější.

Otázka třetího sjezdu Svazu československých spisovatelů není jen podružnou, formální záležitostí spolkové života. Výbor by tam musel vysvětlovat řadu pro sebe nepřijemných věcí. Například tu, jak se stalo, že na začátku roku 1959 bylo do ústředního výboru ilegálně a proti stanovám propašován několik stalinistů, které spisovatelé na svém druhém řádném sjezdu svobodným hlasováním ze svého výboru vyloučili. Iniciátorem tohoto malého zemětřesení ve Svazu spisovatelů byl v únoru 1959 pochopitelně Štoll, který na druhém sjezdu z výboru neslavně vypadl. V tajném a svobodném hlasování

by to ani dnes se Štollem jistě nedopadlo lépe než v dubnu 1956. Nebo jiná věc: na návrh Vítězslava Nezvala byla na druhém sjezdu ze stanov svazu vyškrtnuta pasáž, v níž se spisovatelé hlásili jako k jediné své metodě k tak zvanému socialistickému realismu. Nezval tehdy řekl, že termín "socialistický realismus" je mlhavý a že vlastně znamená všechno a nic. Proto byl ze stanov škrtnut. Nyní však, v dopise straně, se rozšířené předsednictvo znovu hlásí k socialistickému realismu. Souhlasí s tím členové? Souhlasí spisovatelé s tím, aby za ně mluvil samozvaný výbor, který si v jeho dnešním složení nezvolili? V západním tisku vzbudily nedávno pozornost projevy polských spisovatelů, vědců a kulturních pracovníků, kteří vyvodili z 22. sjezdu komunistické strany Sovětského svazu tom nejloftnější důsledek a kladou straně požadavek svobody. Jen svoboda projevu a kritiky může totiž zabránit, aby se zločiny stalinismu znovu opakovaly. Když po polských časopisech bereme do ruky časopisy z Československa, mohli bychom mít dojem, že se naši spisovatelé už odnaučili používat slova "svoboda", nebo že ho dokonce zapomněli. Vystvělení je ovšem prosté. Tak jako se kdysi kladlo za vinu Slánskému, že na všech vedoucích místech rozestavil své lidi, tak si Štoll rozadil své věrné po šéfredaktorských židlích. Drátky z výboru socialistické kultury jdou do všech redakcí. Zatím touto loutkovou lživádkou funguje. Jakmile se jeden z těch drátků přetrhne, bude však po divadélku.

Z

BÁSNĚ IVANA JELINKA, které jsme otiskli v minulých číslech, obsahovaly několik nepřijemných chyb, které zkromilily jejich smysl. Prosíme čtenáře, aby si text opravili takto: V básni "Kdy vesmír . . ." (Zápisník květen-červen 61) ve čtvrté strofě, druhý verš čti "rmut" — nikoli "mrmut". Ve strofě osmé, verš sedmý, čti "tkví", nikoli "zkví". Ve strofě deváté, verš druhý, čti "černí", nikoli "černi". V básni "Pythie-milenko" (Zápisník červenec-srpen 61), má být v sedmém verši "Jeho zbožnost, bžs".

Red.

VĚDĚTI něco skrze cizí rozum není vědět, nýbrž věřit. Jan Amos Komenský

NOVĚ ZŘIZENÝ • ÚTULNÝ • PŘÍJEMNĚ CHLAZENÝ

Restaurant Vařata

339 EAST 75th STREET, NEW YORK. — TEL. RH 4-9896

VYHLÁŠENÁ ČESKÁ KUCHYNĚ • VYBRANÁ VÍNA • ZNAMENITÉ COCKTAILY

ZÁPISNÍK 1961

c/o UNIVERSUM PRESS CO.

149 Wooster Street,

NEW YORK 12, N. Y. — USA

Return postage guaranteed

České neb slovenské knihy — nové i zánovní — populární gramofonové desky (opery, taneční hudba, národní) — originál porcelán a sklo — panenky v originálních krojích — gratulační karty ke všem příležitostem — obrazy a jiné dárky pro vás a vaše známé koupíte jen v

CZECHOSLOVAK BOOK AND MUSICSHOP

1363 FIRST AVE, NEW YORK 21, N. Y.

TELEFON RE 4-4700

Vyžádejte si náš ceník

Majitel Karel Rada